Всунулася в двері, як тінь, зиркнула направо і наліво та й просто за коновки вхопила.

— Лишіть! — зверещала від шинквасу жидівка. — Хто вас кликав, хто вас потрібує?

— Та я, мамунцю, лиш води вам хотіла принести, просто з кирниці. Більше нічого.

— Я вашої води не хочу, ідіть собі геть, най вас на очі не виджу. Ще мені якої біди з тих лахів натрісеш, піячко їй плюгава. Мислиш, що я тобі за воду дам горівки, а золи не хочеш? Марш!

— Мо-овчи! — озвався нараз голос грубий, як з бочки, і перебив крики.

— А дивіть-но ви, люди, як тепер тії нехрести бідним народом християнським "конірують!"

Жидівка глипнула на єго ріст високий, на ті плечі медвежі, і лиш зубами заскреготала... А тепер він почав кричати.

— Як я тут прийду, то має мені бути тихо, як в "косцьолі", бо я задурно не сиджу, лиш за гроші. Правда, Іване?

— Таже правда, — потакнув його товариш, також жовнір. — Такі крики, то єсть, як той казав, зневага для нашої войскової вособи. Субординація!

— Агов, жидівко! Дай-но там для тої бідної жінки келішок горівки на наш рахунок. А йно великий, чулась!

Вдарив кулаком, аж шклянки забриніли, і єще більше перебакирив шапку, і єще дальше висунув свій уланський чобіт.

— Бодай же ви, пане вояк, та капітаном були, — благословила його стара баба. — Та я ту, в отій корчмі, свої сили лишила, а подивіться, чого доробилась! О! — Піднесла руку і показала локіть. — О-о!

— А бодай же тобі, стара чарівнице, язик спух, щоби ти того слова не скінчила! — почала проклинати жидівка, аде пан капрал крикнув, і вона втихла.

Баба говорила дальше:

— Таж я тут, соколи мої ясні, щонайкращі літа змар-Нувала> в отім пеклі, а вона мене тепер, як тую суку, го-Нить— А я ж єї рудого Шльомка, що в Глинянах на аренді сидить, своїми власними грудьми не згодувала, ні? А я ж єї, тої Сурки, що на "ферлядзі", не вибавила, ні? А я ж єї цілої череди жидів'ят, як тая квочка, не виводила, ні? А вона мене тепер на старі літа від свого порога гонить! Не маєш, каже, що ту заваджати, бо ти стара, бо ти немічна, бо ти в лахах, бо ти п'яна! А хто ж мене, мої ви любі, розпив, як не вона, а хто ж мене з сили обібрав, як тую гуску обскубав, як не вона, а де ж я такого пишного убранства доробилася, як не тутки?? Ой, будеш ти, жінко, за мене у Господа Бога тяжку відповідь мала, будеш на самім споді у смолі горіла, бо воно, вважаєте, так: терпіла я ту, теріщ ти там! А справедливість мусить бути. Бо якби чоловік знав, що ні, то сказив би ся, руки собі кусав би, як вовк, вив би. Таке тут на тім світі дієся, мої ви добрі!

Слаба лампа кидала на неї свої немічні блиски і золотила космики сивого волосся, що в неладі добувалися з-під розхристаної хустки і спадали на латану сукману.

Випрямила свою згорблену постать і словами метала, як мечами. Але мечі падали на крицю і відбивалися від неї.

— Гей! А де ж тая горівка? — гукнув жовнір. — По кілько я разів маю казати!

Жидівка нерадо поставила на стіл чарку і пішла.

— Пийте, мамуню, та запийте свою біду. Дуже-сьте ми ся вподобали, бо правду вмієте казати. Шкода лиш, що запізно.

Втихла, обтерла уста і повеселіла.

— Ой, що запізно, серце, то запізно! Вже моїх літ молодих не вернути! Вже мені зазуля не закує багато, хоть би-м єї і як просила. Пішла моя молодість доріжками крутими, вже єї не дігнати.

Лишила мене бідну, обдерту, безприютну. А що ж я тепер, сирота кругла, буду на світі робити, яку я собі раду дам, що я ту своїм розумом придумаю, що?

Руками закрила очі і заводила.

— Не плачте, дуже вас прошу, не плачте, бо як ся на вас дивлю, то здає ми ся, що моя небіжка мамуня плаче. От такі саме були, як ви. Невеличкі, сиві, і хустка їм так само з голови злізала, як вам. "Іди, — кажуть, — синоньку, та не бався, бо я ще надивитися на тебе хочу, нім на лаву ляжу".

Не дочекалися, бідні.

Схилився над стіл і мовчав.

В корчмі було тихо. Лиш вітер гонив улицями і товк вивіскою на корчмі. Конечно хотів того жида з великою щклянкою зі стіни здерти і погратися ним трохи.

Мовчанку перервав Іван.

— А вам же, люди, що? — гукнув на цілу корчму. — Розревілися, як діти. Ото мені але раз забава! Ану давайте, випиймо ще по одній, може, нам веселіше стане!

Чиркнулися чарками і виляли горівку до горла.

— Але ж бо добра! — хвалила собі стара. — Що добра, то добра! Вже-м давно такої не пила! Дай же вам, Боже, панове, доброго здоровля та великого панування, що-сьте мені такий препишний вечір зготовили, що мною не гордуєте та не гоните старого трупа від себе, молоденьких... Так мені тут з вами мило та любо, якби ся мої молоді літа з далекої дорога повернули; так мені солодко, якби мене рідна мамуня по серцю гладила, аж сама не знаю, чи плакати, чи сміятися, чи що...

Ой зацвіла калинонька, зацвіла, зацвіла,

Як я була молоденька, то-м віта любила.

А він мене. О! Що любив то любив, і пива і меди солоденькі ставив... Але ж було кому. Де то ся всьо поділо? Бігме Боже, не знаю. Така-м вам була, як та одна рожа, кров з молоком. Хоть пиши. А гуляю, о що вже гуляю, як вітер, як птаха, лиш фу-ур та фу-ур. Землі не доторкаюсь... Почекайте-но.

Заточилася раз, другий, а потім стала насередині корчми, взялася попід боки і пробувала гуляти.

Та возьмуся за пілядоньки Та шукаю си челядоньки.

Або тої:

По-ди-ііться, добрі люди, возьде наша...

Ні, не так, отак... Ні, еще не так...

Попала на крок і поплила по корчмі.

Захриплим голосом приспівувала собі:

Подивіться, добрі люди, возьдс наша

біда йде,

Черевички ж руках несе, сама боса

гопки тне. Сама боса гопки тне, подивіться,

добрі люди,

Сама боса гопки тне.

Перебирала старими ногами все скорше і все скорше. Хустка злетіла єї аж на плече, а по чолі розсипалося сиве волосся. На лице виступив огонь, а з синіх уст летіла пісня, така скриплива і хриплива, якби хто горло висма-рував милом.

За бабою слід в слід ходила тінь — довга, на цілу корчму. Підскакувала і присідала, вигиналася і викручувала, якби ся бабі покривляла. Але баба не зважала ні на тінь, ні на вояків, ні на жидівку, лиш гуляла все скорше та скорше. Піт виступив на лице, очі зайшли кров'ю, і баба повалилася на лавку.

— Горівки! — захарчала лячно. Подали, випила і прийшла до себе.

— О! О! — махнула навідлів рукою. — Вже не годна. Присяй-Богу, не годна.

Не такої я, бувало, з паничом іуляю. Не такої. 1 догулялася до жидівської помийниці, до дідівської торби. Ото-сь мені, мій паничику ясний, ладне віно справив, ото-сь мене опорідив достатно. Що пліт — то хата, що сьмітє — то палата!.. Ов-ва! Велике діло!

Або ж то не все одно, де вмерти, коби вмерти. Раз бабі смерть!

Правда, мій соколе ясний?

Присунулася до жовніра і щирила до него свої щербаті зуби.

— Тьфу! — сплюнув Іван і відсунувся від неї.

— Не плюй, синоньку, не плюй. Якби-сь був мене молодою видів, то не сунув би-сь ся від мене, лиш до мене. Не з такими я собі починала, не з такими. Панич Казьо то був такий, як принц, або той пан у Львові, де я перший раз за мамку служила. Як згадаю, то хот-єм яка стара, а щось мною підносить. Стережіться хлопці, бо баба не жартує! Хе-хе-хе...

— Ов, мамуню! — відозвався капрал, — та бо ви на старість дурієте, щдпили-сьте собі та таке говорите, що слухати гидко. Знаєте що? Найліпше, ідіть собі спати.

— Так, так, — підхопила жидівка. — Ідіть собі спати. Панове вояки кажуть, щоби-сь те йшли спати.

Баба повела червоними очима по хаті, а потім вп'ялила їх у воздух перед себе і жалісно спитала:

— А де ж я піду спати?

Ніхто їй не відповів. Чекала хвилю, а потім хильцем-хильцем, так, як увійшла, — вийшла.

Обвіяв єї вітер, і обстудив мороз.

Пустилася до міста, але зробила кілька кроків і вернула. В місті всі спали. Хотіла йти на цвинтар, до трупарні, але щось собі погадала і не пішла. Сіла на лавці під корчмою і сиділа.

З неба летів дрібосенький сніг, як платки вишневого цвіту. Летів тихо і стелив дорогу. На вікнах мороз малював срібні квіти. Деколи зривався вітер і пустував. То за хустку термосив бабу, то за подерту спідницю. А як видів, що вона засипає, то брав і теліпав вивіскою. А тим часом мороз закрадався тихо, прошибав скіру і добирався до костей. Баба дзвонила зубами. Зразу випита горівка ніби єї гріла і додавала охоти, а потім горівка перемінююся в студену воду і розливалася зимном по жилах.

Скулилася і скорчилася вдвоє, взяла ноги під себе, а голову всунула в тулів. Лиш очі лишилися наверха. Дивилися на білу дорогу і, як ті голуби, летіли по ній далеко і далеко, аж до рідного села, аж до батьківської хати.

Повіяло на неї запахом вишневих садів і теплом літнього полудня. А тут так зимно. А тут вітер зривається чимраз дужчий і вже не гойдає, а термосить і теліпає вивіскою на корчмі — трас-трас-трас.

Оглянулася і мало не крикнула з дива.

На вивісці стояв він, панич Казьо. Таке лице рум'яне, повне, такі чорні вуса. Показував червоні, точені коралі і всміхався солодко, аж очі жмурив. А потім вхопив бабу і почав тулити до себе. Зробилося бабі тепло. Дуже тепло... Сидить собі она над колискою і гойдає панську дитину. А-а-а-а-а! А єї хробачок мізерний, а єї сиротятко бідне в зимній

хаті ніжками з голоду стягає. А не кричить, ні! Нехай стягає, нехай кричить, що вона єму порадить. Жити мусить. Та чого воно від неї хоче. Дрібоче тими ногами худими, таке страшне і синє, та обіймає єї за шию... Йди геть, йди геть, вона часу не має. Жидівка кличе, щоби жидів'ята заколисати та до гостей іти. Гостей найшла ціла корчма. Буде забава, ой буде забава... Вхоплять чорноброву Мариську, і піде корчма догори ногами... Змучилася Мариська, ой змучилася Мариська. Сили за грейцар не має, рукою не кине!.. Беруть Мариську і виносять з корчми... Хто? Чорти... Гу-у! Чорти!..

Христе, Сусе, Боже, рятуй єї бідну, она не винна...

Зступили ангели з неба, взяли єї за руку, ведуть... А там так ясно, ясно, ясно.

Випровадила жидівка вояків і посвітила, поки не вийшли на дорогу. А потім пішла подивитися за хату, чи не сидить пиячка на лаві.

З криком вернула до корчми. Пиячка замерзла. Задеревіла... Збудилися жиди і зробили раду. Буде клопіт, буде біда. Прийде поліцай, поведе до магістрату, будуть писати протоколи.

А потім присудять, щоби вони бабу поховали, бо у них колись служила і під їх хатою вмерла. Яка біда, який клопіт, який кошт!

І коли вітер втих* а місяць виплив з-поза хмари, то видно було, як двоє людей несло щось важкого з лавки під корчмою геть за дорогу, в рів.

Краків, 1901